

DOI: 10.31648/pl.9093

ALEKSANDRA SOBAŃSKA

University of Silesia in Katowice

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0923-3508>

e-mail: aleksandra.sobanska@us.edu.pl

Współczesny nastolatek i Pan Samochodzik. Za co pokolenie Z może pokochać prozę Zbigniewa Nienackiego?

A contemporary teenager and Mr. Automobile. Why can Generation Z love Zbigniew Nienacki's prose?

Słowa kluczowe: Nienacki, powieść detektywistyczna, czytelnictwo młodzieży

Keywords: Nienacki, detective novel, young people's reading

Abstract

The article contains a theoretical reflection on the issue of the reception of Zbigniew Nienacki's most famous series by young people. The author tries to explain the lack of interest in these works and is convinced of the attractiveness of these texts for the contemporary young audience. The article also aims to present the fictional motifs in the series of crime novels by Zbigniew Nienacki, which still remain attractive to young contemporary readers. The article will present an analysis of contemporary trends in Polish detective novels for young people and an attempt to indicate areas in the novel writing of the author of *Uroczysko*, which should be of interest to teenagers and so-called 'young adults'.

Kochany, nieczytany

Agnieszka Sikorska w artykule *Albowiem tylko obojętnych na zło omija przygoda* opublikowanym w 2005 roku wyraża przekonanie, że seria Zbigniewa Nienackiego *Pan Samochodzik* jest wartościowym lekturowym wyborem dla młodego człowieka, który zachęci go do regularnego obcowania z literaturą (Sikorska 2005: 41). Badaczka podkreśla także, że nastolatki wciąż chętnie sięgają po poszczególne tytuły z tego cyklu. O ile z pierwszym twierdzeniem trudno się nie

zgodzić, o tyle dane z aktualnych badań poświęconych czytelnictwu pokazują, że teza dotycząca ogromnej popularności Nienackiego wśród czytelników urodzonych po 2000 roku niestety już się zdezaktualizowała. Młodzi ludzie, urodzeni w latach 2000–2010, mając do dyspozycji dostępne na smartfonie tysiące nowości wydawniczych, nie sięgają po serię o Panu Samochodzik – wybierają raczej pozycje z gatunku *fantasy* czy tzw. trudnych romansów. Dowodzą tego zarówno badania czytelnictwa przeprowadzane w skali Polski przez Instytut Książki czy Bibliotekę Narodową (ukazujące wspomnianą tendencję), jak i pomiary wykonane w skali mikro. Z przeprowadzonej przeze mnie analizy historii wypożyczeń egzemplarzy serii *Pan Samochodzik* w Miejsko-Powiatowej Bibliotece Publicznej w Pszczynie za lata 2015–2020 wynika, że zainteresowanie twórczością Nienackiego jest wśród młodzieży marginalne.

Tabela 1. Liczba wypożyczeń wszystkich dostępnych w bibliotecznej sieci egzemplarzy serii *Pan Samochodzik* w latach 2015–2020

Rok	Liczba wypożyczeń
2015	17
2016	26
2017	14
2018	12
2019	22
styczeń–czerwiec 2020	9

Tabela 2. Liczba wypożyczeń wszystkich dostępnych w bibliotecznej sieci egzemplarzy książek z działu beletrystyka dziecięca i młodzieżowa

Rok	Liczba wypożyczeń
2015	35 805
2016	33 826
2017	31 577
2018	30 745
2019	30 382
styczeń–czerwiec 2020	13 578

Z danych przedstawionych w powyższych tabelach wynika, że liczba wypożyczeń książek z najpopularniejszej niegdyś detektywistycznej serii w stosunku do liczby pozostałych wypożyczeń wynosi mniej niż promil. Bez wątpienia na mapie Polski znalazłyby się miejsca, w których można mówić o większym

zainteresowaniu twórczością Zbigniewa Nienackiego, niemniej jednak te różnice terytorialne nie powinny znacząco wpłynąć na skalę prezentowanego zjawiska. Co takiego zmieniło się w ciągu ostatnich dwóch dekad, że *Pan Samochodzik* nie cieszy się już popularnością wśród czytelników? Czy winą należy obarczyć dynamiczny, potężny rynek wydawniczy, na którym rokrocznie pojawiają się tysiące książek? Wśród przyczyn gwałtownego spadku zainteresowania twórczością Nienackiego dla młodzieży można wymienić cały szereg zmian, o których piszą autorzy publikacji *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody. Czytelnicтво młodych pokoleń*, tj. m.in. zmiany technologiczne, zmiany w obrębie modelu promocji literatury, wirtualizacji literatury, nowych paradygmatów literackich, zmienionych modeli lektury i recepcji dzieła (Mazurkiewicz 2017: 7–8). Czy ma to jednak oznaczać, że *Pan Samochodzik* powinien ostatecznie trafić do lamusa?

Za trudny, za mądry

Joanna Papuzińska w artykule *Przemiany funkcji edukacyjnych literatury dziecięcej* pisze wprost o zamieraniu obszarów literackich „opartych na popularnej niegdyś doktrynie uczyć bawiąc” (Papuzińska 2008: 95). Badaczka charakteryzuje teksty cechujące się mocną dominacją funkcji edukacyjnej i porównuje fabułę tych powieści do swoistego „opakowania czy wehikułu do transportowania wiedzy, przynajmniej w zamierzeniu autora, [...] między dzieckiem a książką” (tamże). Badaczka zastanawia się nad rzeczywistymi efektami pisarskich starań i zabiegów przekazywania informacji i opisuje dwa skrajnie różne typy recepcji:

można było znaleźć świadectwo czytelnicze wskazujące na to, iż odbiorca w toku lektury nabywał encyklopedyczną wiedzę; jak też i takie, z którego wynikało, iż nieobca dziecku była sztuka lektury selektywnej, w której przedmiotem uwagi stawał się jedynie tok zdarzeniowy utworu, zaś wszelkie partie opisowe, szczególnie te bez znaczenia dla toku fabuły, zostały pominięte lub czytane z taką nieuwagą, iż w pamięci czytelnika nie pozostawały żadne informacje pozafabularne, nawet te najbardziej kluczowe (tamże: 95–96).

Papuzińska wskazuje również na konieczność wyważania przez autorów proporcji pomiędzy encyklopedyczną narracją a fabularną akcją:

sprawą doskonałości w pisarskim rzemiośle było zatem łączenie warstwy informacyjnej i fabularnej utworu, aby czytelnik był niejako zmuszony posłużyć się wiedzą w celu towarzyszenia perypetiom fabuły, rozwiązywania związanych z nią zagadek i tajemnic (tamże: 95–96).

Autorka artykułu w tym kontekście przywołuje twórczość Zbigniewa Nienackiego jako przykład techniki pisarskiej, „w której informacja, nazwijmy ją poznawczą, współuczestniczy w kreowaniu wydarzeń fabuły, budowaniu czytelniczego napięcia” (tamże: 96). Nasuwa się więc pytanie: czy to owa dominanta funkcji edukacyjnej sprawia, że *Pan Samochodzik* jest dla współczesnej młodzieży zwyczajnie za trudny?

Młody czytelnik versus Nienacki

Dane statystyczne zawarte w przedstawionych tabelach nie uwzględniają odbioru serii Nienackiego przez współczesnych odbiorców oraz czytelniczych motywacji, którymi kierowały się osoby sięgające po pozycje tego autora. Recepcja powieści z cyklu *Pan Samochodzik* przez nastolatków urodzonych po 2000 roku wymagałaby odrębnych badań, jednakże przyglądając się budowie poszczególnych tomów serii oraz sposobowi prowadzenia narracji przez autora *Niesamowitego dworu*, można pokusić się o sformułowanie kilku wniosków wskazujących na trzy główne źródła barier:

- Nienacki nieustannie żongluje tradycją literacką i operuje kodem kulturowym, który jest zupełnie nieznamy współczesnej młodzieży. Fragmenty powieści, w których główny bohater wplata w dialogi intertekstualne cytaty (np. sentencje z ballad Schillera – *Pan Samochodzik i Fantomas*, kryptocytaty z *Konrada Wallenroda – Pan Samochodzik i templariusze*, literackie aluzje m.in. do twórczości Tomasza Manna – *Skarb Atanaryka*), pozostają dla młodzieży, niesięgającej do klasyki literatury, niezrozumiałe;
- realia, w których dzieje się akcja powieści z serii, nie przystają do doświadczeń pokoleniowych współczesnej młodzieży, nieznamącej historii PRL-owskiego systemu i jego struktur;
- wiele fragmentów powieści przedstawiających rozmaite popularno-naukowe dygresje wymaga od młodych odbiorców maksymalnego skoncentrowania się na lekturze i włączenia myślenia przyczynowo-skutkowego. Nienacki, parafrazując Joannę Papuzińską, zmusza odbiorcę do włączenia się w zagadkę.

Zastanawiając się nad czytelniczymi trudnościami doświadczanymi przez młodzież urodzoną po 2000 roku podczas lektury poszczególnych tomów, należy jednak – w mojej opinii – odwrócić perspektywę i zamiast pochyłać się nad ograniczeniami w powieściowej recepcji serii, skoncentrować się raczej na czytelniczych motywacjach.

Zofia Zasacka, od lat badająca praktyki czytelnicze wśród młodzieży, w artykule poświęconym czytelniczym motywacjom wylicza wiele czynników determinujących przebieg procesów lekturowych wśród nastolatków. Badaczka opisuje m.in. kierowanie się w czytelniczych wyborach samoocena własnych kompetencji czytelniczych, przekonaniem o efektywności czytelniczej (*reading efficacy*) i chęcią podejmowania prób czytania z wyzwaniem (*reading challenge*) (Zasacka 2017: 111). Wskazuje na wymiar motywacji wewnętrznych czytelników jako najsilniej wpływający na podjęcie lektury. Owe motywacje wewnętrzne „pomagają w odczuwaniu satysfakcji i przyjemności z rozumienia tekstu, są to opinie dotyczące tematyki, procesu i efektów czytania” (tamże: 112). To one skłaniają młodzież do kontynuowania rozpoczętej już lektury. Co je buduje i jak ich natężenie może się kształtować podczas przygody z Panem Samochodzikem?

Alternatywne wersje wydarzeń

Podstawowym składnikiem motywacji wewnętrznych jest, jak pisze Zasacka,

umiejętność zaangażowania się w lekturę – [...] oznacza to uruchomienie wyobraźni i emocji w trakcie recepcji tekstu. Ten składnik motywacji dotyczy szczególnie odbioru tekstów literackich (Miall D. 2006) i podjęcia gry zależnej od gatunku literackiego. Są to sytuacje, w których czytelnik wyobraża sobie świat przedstawiony, śledzi suspens, identyfikuje, zaprzyjaźnia się z bohaterem, tworzy własne zakończenia utworu, znajduje w utworze odniesienia do siebie, własnych doświadczeń (Zasacka: 112).

Należałoby w tym kontekście przyjrzeć się całemu *spectrum* strategii narracyjnych Nienackiego. Każda część *Pana Samochodzika* wpisana jest w poetykę powieści detektywistycznej – autor *Wyspy tajemnic* konsekwentnie realizuje jej formalne wyznaczniki, które wymienia m.in. Mariusz Kraska w eseju *Zbrodnia w bibliotece albo Śledztwo w sprawie lektury: casus powieści detektywistycznej*: „zagadka, prowadzone przez detektywa śledztwo, rozproszone w tekście fałszywe tropy mające utrudnić odkrycie prawdziwego sprawcy i wreszcie finalna niespodzianka wieńcząca intrygę” (Kraska 2013: 104). Badacz, poświęcając artykuł teoretycznej refleksji nad specyficznym modelem recepcji powieści detektywistyczno-kryminalnej, pisze:

Czy przypadkiem przyjemność płynąca z lektury kryminału nie wiąże się bynajmniej z oczekiwaniem na nadejście rozwiązania, lecz z możliwością aktywnego

konstruowania coraz to nowych, tylko potencjalnych scenariuszy dalszego ciągu fabuły, co odbywa się przecież w trakcie lektury nieustannie? (tamże 2013: 104)

Powieści Nienackiego wypełnione są setkami owych potencjalnych scenariuszy. Kwestią, nad którą w trakcie lektury mogą zastanawiać się młodzi czytelnicy, jest nie tylko sprawca zbrodni, ale często natura głównego przedmiotu poszukiwań, tudzież tożsamość osób przebywających w pobliżu – zarówno potencjalnych wrogów, jak i sojuszników Tomasza. Pole do przeprowadzania dedukcji i tworzenia hipotez jest więc ogromne.

Szukanie przygody

Nienacki jest w procesie uruchamiania detektywistycznej wyobraźni wirtuozem – czego potwierdzeniem są słowa jednego z kontynuatorów jego dzieła, Andrzeja Filipiuka: „To był znakomity fachowiec, u niego fabuła rozwija się precyzyjnie jak nitka z kłębka” (Czubaj 2004: 63). Rozwój fabuły poszczególnych tomów serii za każdym razem wiąże się z następującą po sobie kompilacją przygód. Motyw przygody kilkunastokrotnie pojawia się w samochodzikowym cyklu (zarówno w bezpośrednich zwrotach narratora do czytelników, jak i np. w refrenie ulubionej piosenki Tomasza oraz jego przyjaciół-harcerzy). Nie można nie dostrzec synergii pomiędzy nieustannym eksponowaniem przez Nienackiego motywu przygody a jedną z sześciu wskazówek, które Zasacka w swoim manifestie dotyczącym promowania czytelnictwa daje edukatorom: „czytanie – wielka przygoda [...] to największa atrakcja dla nastoletnich czytelników” (Zasacka 2017: 112).

Współodczuwanie

Wielokrotnie omawiając temat motywacji wewnętrznej czytelników, Zasacka wskazuje na proces swoistej identyfikacji nastoletniego czytelnika z bohaterem. Autorka analizuje proces zaprzyjaźniania się bohatera i odbiorcy oraz tworzenia przestrzeni wspólnych doświadczeń. Badaczka zwraca także uwagę na newralgiczny moment dojrzwania, w którym młody odbiorca rozpoczyna w pełni świadomą i samodzielną interakcję z książką – czas dorastania, kształtowania się charakteru, wchodzenia w dorosłość, konfrontacji ideałów z rzeczywistością. To okres, w którym nastolatek, często zbuntowany, chce toczyć osobistą

walkę ze światem i – niczym Pan Samochodzik – dążyć do realizacji przyjętych wartości na swój własny sposób, często wyśmiewany przez najbliższe otoczenie. Warto więc przyjrzeć się serii *Pan Samochodzik*, wykraczając poza przyjęte przez autora konwencje powieści przygodowo-detektywistycznej.

I tak, lekturowe spotkanie nastolatka stającego przed doświadczeniem buntu poszukującego własnej tożsamości, próbującego odnaleźć drogę do wartości z głównym bohaterem *Uroczyska* może skutkować inspirującymi wnioskami. Wszak Tomasz, choć odnosi imponujące sukcesy w tropieniu złoczyńców i zawsze wybiera tę „dobrą” stronę, nie jest pozbawionym wad i cieszącym się wielką popularnością wśród znajomych muzealnikiem – w każdej powieści tytułowy Pan Samochodzik jest obrażany i niemalże wyśmiewany. Oto spis wybranych „niedoskonałości”, które są mu ustawicznie wypominane:

- niedojrzałość – w powieści *Pierwsza przygoda Pana Samochodzika* (powieść funkcjonuje również pod alternatywnym tytułem *Pozwolenie na przywóz lwa*) Tomasz próbuje odszukać tajemniczy Ałbazin. Jego najbliższe środowisko stara się wyperswadować mu ten pomysł i bohater jest traktowany przez redakcyjnych kolegów jak niedojrzały młodzieniec. Nikt nie wierzy w jego „bezinteresowne pasje”, a w tle słychać komentarze „ożeń się”. Nawet gdy dociera do Rosji, zachęcany jest do zarzucenia poszukiwań słowami: „radzę Panu, kup sobie dwa telewizory i wracaj do Warszawy. Przecież i tak nikt nie sprawdzi, czy był pan w Ałbazinie” (*Pierwsza przygoda Pana Samochodzika*: 151)¹;
- niezaradność – z powieści *Uroczysko* młody czytelnik dowiaduje się, że Tomasz nie radzi sobie z matematyką, oblał także łacinę, nie potrafi prowadzić samochodu i staje się obiektem drwin całej ekipy badawczej. Wśród „komplementów”, których wysłuchuje, znajdują się m.in. słowa: „jest pan milczący gbur” (*Uroczysko*: 77), „jest w panu coś, co mnie drażni, co budzi we mnie jakąś żywiołową niechęć” (*Uroczysko*: 82);
- aspołeczność – w *Skarbie Atanaryka* Tomasz kilkakrotnie jest wyśmiewany. Ponadto nie potrafi porozumieć się zarówno z kobietami (ukochana Tomasa wytyka mu: „Jesteś leniuch i nieuk”, koleżanka Krystyna zarzuca mu zbyt dużą stateczność: „pan jest młody, ale stary”), jak i z mężczyznami. Główny bohater nie umie odnaleźć wspólnego języka nawet z bratem, a po kolejnej kłótni wytyka sobie własne przywary: „Zrozumiałem nagle,

¹ W artykule zastosowano uproszczony sposób cytowania fragmentów powieści Zbigniewa Nienackiego. Powieści są cytowane z podaniem tytułu oraz numerów stron. Szczegółowe informacje na temat wydań można znaleźć w bibliografii zamieszczonej na końcu artykułu.

że i w stosunkach z ludźmi jestem tak samo niedołączny, jak w sprawie figusów. Jest takie niemieckie przysłowie: «Po co ma być coś proste, skoro może być skomplikowane?». Ja postępowałem w myśl tego przysłowia. Niepotrzebnie komplikowałem własne i cudze sprawy” (*Skarb Atanaryka*: 192).

Wymienione powieści nie wchodzą co prawda w skład tak zwanej białej serii i poprzedzają właściwy cykl, niemniej jednak krytyczne komentarze dotyczące osobowości czy przymiotów Tomasza nie kończą się wraz z chwilą, gdy mężczyzna rozpoczyna pracę w ministerstwie. Oto wybrane mniej lub bardziej złośliwe wypowiedzi dotyczące Pana Samochodzika bądź jego pojazdu:

- „Znowu pan zaczyna? Przecież on [samochód – A.S.] pana ośmiesza. Czy pan tego nie rozumie?” (*Pan Samochodzik i templariusze*: 77);
- „[...] nie wolno tak robić z muzealnymi eksponatami. Powinien pan siebie, a także swój samochód zaopatrzyć w tabliczkę: *Ostrożnie, szkło!*, jak na przesyłkach” (*Pan Samochodzik i Księga strachów*: 98);
- „Skąd Pan może wiedzieć, jak należy rozwiązywać taką zagadkę? Może właśnie siedząc na kanapie i rozmyślając. Ale na pewno nie – kupując segregatory biurowe. [...]. Uparła się, żeby mnie uważać za tępaka i karierowicza” (*Pan Samochodzik i niesamowity dwór*: 60);
- „Niech pan się nie obraża, ale wygląda pan na ślamazarę i w ogóle... bardzo nieciekawie” (*Nowe przygody Pana Samochodzika*: 132);
- „Szkoda, że pan nie może siebie widzieć. Chudy, zgarbiony, w dużych okularach, typowy mól książkowy. I pan naprawdę wierzy, że taki mężczyzna może jej się podobać?” (*Pan Samochodzik i Winnetou*: 181);
- „Pan zaś – stwierdziła – jest dorosłym mężczyzną z duszą chłopca, który uwielbia przygody. To nie mój typ. Proszę się nie obrazić, ale nawet nie lubię tego typu ludzi” (*Pan Samochodzik i złota rękawica*: 12–13).

Czy młody człowiek sięgający po powieści Nienackiego może odnaleźć w sytuacji głównego bohatera drobne nieprzyjemności czy mankamenty z własnego codziennego życia? Bez wątpienia – autor bowiem, kreując Tomasza na nieco niezdarne go urzędnika, nienachalnie pokazuje, że za fasadą niepozorności może kryć się ogromny potencjał.

Co ciekawe, Samochodzik wyśmiewany przez równolatków na ogół znajduje posłuch i uznanie wśród nastoletnich bohaterów, gromadzących się wokół niego. Młodzi ludzie (głównie harcerze: Tell, Sokole Oko, Wiewiórka) w powieściach *Pan Samochodzik i templariusze* oraz *Wyspa złoczyńców* współpracują z nim, a nawet wyciągają go z tarapatów (*Pan Samochodzik i Księga strachów*). Nigdy nie są traktowani z góry, a wręcz przeciwnie: Tomasz robi wszystko, aby

wesprzeć ich działania i jednocześnie pomóc im poradzić sobie z żywymi trudnościami (*Pan Samochodzik i tajemnica tajemnic*).

Boys reading

Wokół głównego bohatera gromadzą się zarówno chłopcy, jak i dziewczęta. Warto na chwilę zatrzymać się nad perspektywą genderową, obraną przez Michała Wróblewskiego i Annę Zatorę, badających poziom czytelnictwa wśród nastoletnich chłopców w projekcie *Boys Reading*. Na podstawie przeprowadzonych analiz zespół badawczy opracował ogólny profil chłopięcego czytelnika i czynników, które mogą „przyciągnąć takiego czytelnika do lektury”. Całość opisano w artykule *Czytania jak na lekarstwo. Możliwa recepta na niski poziom czytelnictwa wśród nastoletnich chłopców. Refleksja wokół projektu „Boys Reading”* w kilkunastu punktach. Oto niektóre z aspektów, które jak wynika z badań, są dla nastoletnich chłopców zachętą do sięgnięcia po książkę:

- serie – pozwalają wejść w świat lektury, ale też odpowiadają na chłopięcą potrzebę kolekcjonowania;
- okładki – atrakcyjne wydanie;
- multimedia – odpowiednio promowana książka ma szansę dotrzeć do odbiorcy: chłopcy potrzebują większej ilości bodźców, niż dostarcza im sam tekst, najlepiej by wokół książki zbudowane było całe uniwersum (gry, filmowe i komiksowe spin-offy, interaktywne strony internetowe);
- sport, akcja i przygoda – chłopcy przywiązują większą wagę do fabuł niż do bohaterów, lektura musi być związana z ich zainteresowaniami: opowiadać o rywalizacji, zadaniach, fizyczności, wyzwaniach (Wróblewski, Zatora 2017: 121–138).

Jako dodatkowe czynniki atrakcyjne dla nastolatków wymieniono m.in. dynamiczną akcję, perspektywę chłopięcego/męskiego bohatera (który nie powinien być młodszy od czytelnika, ponieważ to zmniejsza zaangażowanie), humor, atrakcyjne tematy (m.in. fantastyka, śmierć, misja, alternatywne światy, nadnaturalność) (tamże: 132–138).

Zestawiając charakterystykę serii Nienackiego z rezultatami badań otrzymanych w ramach projektu *Boys Reading*, można dojść do wniosku, że poszczególne tytuły idealnie wpisują się w czytelnicze gusta młodych chłopaków. Atrakcyjne elementy fabuły – kradzieże, zamiany, konflikty, pościgi, fabularne napięcie, atmosfera miejsc akcji budzących grozę (lasy, urwiska, kurhany, akwenty wodne czy krypty), demaskowanie podejrzanych typów – oraz całe uniwersum zbudowane

przez Nienackiego z genialnym złoczyńcą Baturą na czele powinny cieszyć się zainteresowaniem nastolatków. Czemu więc młodzi chłopcy sporadycznie sięgają po powieści Nienackiego? Czyżby winą obarczyć należało w całości owe wymienione przez badaczy „multimedia”, promujące nowości wydawnicze?

Współczesny rynek książki młodzieżowej

Przyglądając się rynkowi książki dziecięcej i młodzieżowej, łatwo zauważyć dominującą od 2015 roku tendencję do promowania literatury sensacyjno-przygodowej. Martin Widmark (seria *Biuro detektywistyczne Lassego i Mai*), Jørn Lier Horst (seria *Operacje*), Sven Jönsson (cykl *Feralne biuro śledcze*), Zofia Staniszevska (powieści *Ignacy i Mela na tropie złodzieja*) – to tylko niektóre z tytułów cieszących się ogromnym zainteresowaniem wśród dzieci i młodzieży. Równoległe do tego popularnego nurtu na nowo obserwowane jest zjawisko powrotu tematyki historycznej. Jak pisze Michał Zajac w podsumowaniu 2018 roku, jest to

[...] fenomen, który można dostrzec od kilku sezonów. Jeszcze 10 lat temu wydawało się, że takie niesłychanie popularne w latach 60–70. XX w. gatunki literackie dla starszych dzieci i młodzieży jak reportaże i powieść historyczna są ostatecznie zapomniane i znikają z rynku (Zajac 2018: 7).

Ciekawym połączeniem tych dwóch tendencji wydaje się seria Marty Guzowskiej *Detektywi z Tajemniczej 5*, licząca pięć tytułów. Cykl opowiada o przygodach domorosłych detektywów, Anki oraz Piotrka, i łączy ze sobą fabularną przygodę z wiedzą o historii sztuki. W kolejnych tomach skradzione zostają m.in. kopia kamei księżnej Izabeli Czartoryskiej, *Dziewczynka z chryzantemami* Olgi Boznańskiej czy rękopis Fryderyka Chopina. Warto przyjrzeć się np. reklamowemu spotowi *Zagadki grobu wampira. Detektywi z Tajemniczej 5* (<https://bit.ly/3eym7Ou>), na którym w atrakcyjny sposób przedstawiono główne wątki fabularne tej powieści. Każdy edukator i promotor czytelnictwa będzie w stanie bez trudu – przy użyciu nowych technologii – w ten sam sposób przybliżyć dzieciom i młodzieży fabułę powieści Nienackiego.

Jaką metodę wybrać?

Maciej Skowera podczas konferencji „Młody dorosły w bibliotece – wyzwania, szanse, inspiracje” w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN

w Warszawie wygłosił wykład *Co się stało z arcydziełami literatury dziecięcej?* Badacz wskazał na konieczność „uwspółcześniania treści arcydzieł m.in. przez ich prequely, sequele, gry video czy aplikacje” (Grzechnowska 2019: 22). Owo uwspółcześnianie jest w ocenie autora niezbędnym warunkiem utrzymania zainteresowania klasyką (tamże: 23). Potencjał lekturowy tkwiący w cyklu *Pan Samochodzik* jest ogromny – należy jednak podjąć właściwe kroki, aby go z dzieła literackiego wydobyć. Najnowsze technologie informacyjno-komunikacyjne takie jak np. gry, bazujące na wirtualnej rzeczywistości, druku 3D, hologramach (Wójcik 2017: 21–32) oraz wspólnej pracy z dziećmi poprzez *digital storytelling*, nagrywanie podcastów, wprowadzanie elementów grywalizacji czy przygotowywania trailerów (Szeligowski, Wachowicz 2017: 33–46), sprawiają, że młody człowiek przebywa w atrakcyjnej dla niego przestrzeni. Immersja literacka, o której w kontekście technologii *step-in-book* pisze Agnieszka Przybyszewska (Przybyszewska 2017: 48–60), byłaby dla nastolatka ekscytującym zaproszeniem do świata literatury.

W jaki sposób włączyć serię *Pan Samochodzik* ponownie do czytelniczego obiegu i zachęcić młodzież do korzystania z literatury? Czy wzięcie udziału przez młodego człowieka w grze, w której wcieli się w Tomasza, nie zaskutkowałoby zainteresowaniem samochodzikowym uniwersum i pragnieniem wejścia w świat literatury? Podobne rozwiązania zdają się w praktyce realizować bibliotekarze i edukatorzy. Kamila Rogowicz w artykule *Przyznaj się do książki – czyli pomysł na kryminał*, proponując działania, które pozwolą lepiej popularyzować literaturę detektywistyczną, pisze wprost: „O kryminałach najlepiej rozmawiać... prowadząc własne śledztwo!” (Rogowicz 2020: 13). W mojej ocenie cykl Zbigniewa Nienackiego z całym jego wewnętrznym kolorytem doskonale sprawdziłby się właśnie w formie detektywistyczno-grywalizacyjnej konwencji.

Bibliografia

Źródła

- Nienacki Zbigniew (2012), *Nowe przygody Pana Samochodzika*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.
- Nienacki Zbigniew (2012), *Pan Samochodzik i Księga strachów*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.
- Nienacki Zbigniew (2012), *Pan Samochodzik i niesamowity dwór*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.
- Nienacki Zbigniew (2012), *Pan Samochodzik i Winnetou*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.
- Nienacki Zbigniew (2012), *Pan Samochodzik i złota rękawica*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.

Nienacki Zbigniew (2019), *Pierwsza przygoda Pana Samochodzika*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.

Nienacki Zbigniew (2019), *Skarb Atanaryka*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.

Nienacki Zbigniew (2019), *Uroczysko*, Liber Novus, Konstantynów Łódzki.

Opracowania

Czubaj Mariusz (2004), *Pan Samochodzik: życie pośmiertne*, „Polityka”, nr 37: 63–64.

Grzecznowska Anna (2019), *Młody dorosły w bibliotece – wyzwania, szanse, inspiracje*, „Bibliotekarz”, nr 10: 22–23.

Kraska Mariusz (2013), *Zbrodnia w bibliotece albo Śledztwo w sprawie lektury: casus powieści detektywistycznej*, „Literatura i Kultura Popularna”, t. XIX: 93–104.

Mazurkiewicz Adam (2017), *Tradycja i (po)nowoczesność, czyli kilka uwag tytułem wstępu*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 7–18.

Papuzińska Joanna (2008), *Przemiany funkcji edukacyjnych literatury dziecięcej*, w: *Książka, biblioteka, informacja w kręgu kultury i edukacji: praca zbiorowa*, red. Elżbieta Barbara Zybert, Dorota Grabowska, Warszawa: 94–103.

Przybyszewska Agnieszka (2017), *Literacka immersja i technologia step-in-book, czyli o przenikaniu się światów literackich i rzeczywistych*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 48–60.

Rogowicz Kamila (2020), *Przyznaj się do książki – czyli pomysł na kryminał*, „Biblioteka Publiczna”, nr 9: 11–13.

Sikorska Agnieszka (2005), *Albowiem tylko obojętnych na zło omija przygoda*, czyli dlaczego wciąż warto wracać do Pana Samochodzika?, „Guliwer”, nr 4 (74): 37–42.

Szeligowski Piotr, Wachowicz Monika (2017), *Technologie informacyjno-komunikacyjne w krzewieniu kultury czytelnictwa uczniów klas I–III szkoły podstawowej*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 33–46.

Wójcik Magdalena (2017), *Najnowsze technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji czytelnictwa i medialnej. Potencjał i przykłady wdrożeń*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 21–32.

Wróblewski Michał, Zatora Anna (2017), *Czytania jak na lekarstwo. Możliwa recepta na niski poziom czytelnictwa wśród nastoletnich chłopców. Refleksja wokół projektu „Boys Reading”*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 121–138.

Zajac Michał (2018), *Historia i „herstoria”, czyli rok w książce dla dzieci i młodzieży. Cz. I*, „Poradnik Bibliotekarza”, nr 9: 4–9.

Zasacka Zofia (2017), *Czytelnicy zaangażowani – jak rozbudzać motywację czytelnicze dzieci i młodzieży*, w: *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia*, red. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 107–120.

Źródła internetowe

Zagadka grobu wampira. Detektywi z Tajemniczej 5, <https://bit.ly/3eym7Ou> [dostęp: 30.09.2020].